

medicine dobrovoljci u tome ratu (V. Gavrilović), novi podaci o učešću makedonskih interbrigadista u ratu (O. Ivanovski), Gančo Hadžipanzov — pjesnik-revolucionar (P. Korobar), Crnogorci u ratu (D. Batričević), Sišćani i Banišci u ratu (D. Gajdek), Dalmatinci u španjolskom nacionalnooslobodilačkom ratu (M. Čurin), Istrani i Riječani u internacionalnim brigadama (M. Sobolevski), sudjelovanje jugoslavenske ekonomske emigracije u ratu (M. Kolar-Dimitrijević), regionalna historiografija o borbi Jugoslavena (I. Očak); u drugoj sekciji bile su planirane ove teme: KPJ i španjolski građanski rat (S. Pešić), zemljoradnička ljevica i rat (B. Petranović), španjolski građanski rat — faktor diferencijacije političkog života u Sloveniji (A. Vidović-Miklavčić — J. Prunk), interpretacija rata u Španjolskoj kao činilac idejnog i političkog opredjeljenja u Hrvatskoj (Z. Stipetić), vojvodanska javnost i rat (A. Kasaš), KP u Hrvatskoj i rat španjolskog naroda protiv fašizma za slobodu (B. Janjatović), organizacija punkta za prihvrat dobrovoljaca i problemi njihova odlaska iz Dalmacije 1937. (T. Šitin), revolucionarni pokret studenata Beogradskog univerziteta i španjolski građanski rat (M. Vasić), revolucionarni studenti Zagrebačkog sveučilišta u Španjolskoj 1936—39. (V. Rajčević), Stampa KPJ i rat (M. Vesović), časopis »Žena danas« i španjolski rat s posebnim osvrtom na Makedoniju (V. Vesković-Vangeli) i komemorativni skupovi poginulim španjolskim borcima iz Crne Gore (Z. Lakić). Nakon svake sesije odvijala se bogata diskusija.

Iz izloženoga vidljiv je raspon tema pojedinih referenata, koje su dopunjavane i u diskusiji (pa i tako da su prilozi pojedinaca u raspravi bili i bogatiji podacima od samih saopćenja). Vidljivo je da su zahvaćeni u prvom redu sadržaji koji govore o vrlo plodnom sudjelovanju pripadnika jugoslavenskih naroda i narodnosti u tome ratu za slobodu na Pirenejskom poluotoku, te da će se morati izmijeniti dosad poznata brojka od 1700 sudionika, a od toga polovica palih. Tako je, npr., samo u zapadnoj Hrvatskoj (Istra, Kvarnersko primorje, Gorski kotar) u zadnje vrijeme utvrđeno više desetaka novih imena španjolskih boraca. Svakako, uočljivo je da ni ovaj simpozij nije odgovorio na pitanje — a što je s onima našim zemljancima koji su bili na suprotnoj, fašističkoj strani? Danas-sutra morat će se proučiti i uloga tih neprijateljskih elemenata. Činjenica jest da je španjolski rat (ili španjolski građanski rat, ili španjolski narodnooslobodilački rat, ili pak rat za slobodu — različito ga nazivaju referenti) bio izuzetno važna revolucionarna škola za naše ljude, koji su, zatim, sudjelovali i u NOB-u; mnogi od njih postali su istaknuti organizatori i rukovodioci ustanka te borci u raznim krajevima Jugoslavije. Treba reći i to da ima još uvijek neistražene arhivske građe o našim španjolskim borcima i u stranim i u našim arhivskim i drugim spremištima, na što je u svom referatu upozorila i J. Paver. Tako je, npr., samo jedna veća stručno-istraživačka akcija rovinjskog Centra di ricerche storiche Talijanske unije za Istru i Rijeku otkrila u Italiji vrlo bogate fondove izvora o borcima iz Istre i Rijeke.

Petar Strčić

METODOLOŠKI PROBLEMI SAVREMENE ISTORIJE, Saopštenja sa Okruglog stola održanog 17. i 18. decembra 1985. godine u Beogradu, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1987.

Uvod u ovu zbirku referata izražava težnju za sustavnim sređivanjem i vrednovanjem iskustava u metodologiji suvremene povijesti, zatim za usporedbom s iskustvima u proučavanju drugih razdoblja povijesti i s dostignućima drugih historiografija. Priznaje se, također, da jugoslavenskoj historiografiji nedostaje stalno

preispitivanje dostignuća koje je važno za njezin razvoj i razvoj historijske svijesti jugoslavenskog društva.

Nažalost, ovaj skup nije mnogo pridonio poboljšanju te situacije, usprkos zacrtanim ciljevima. Mnogo se više govorilo o različitim praktičnim problemima u proučavanju suvremene povijesti jugoslavenskih naroda nego o teoretskim pretpostavkama i metodama kojima bi se historičari trebali služiti u radu. Istina, tim se problemima bavi nekoliko autora, ali raznolikost njihovih mišljenja pokazuje da u jugoslavenskoj historiografiji ne postoje ni temeljni zajednički stavovi o metodologiji historijske znanosti.

Tradicionalna historija dala je glavni ton ovom skupu. U skladu s time, primjećuje se da s interpretacijom i kritikom izvora, barem teoretski, nema problema. Poteškoće se javljaju tek onda kada bi trebalo krenuti dalje od Seignobosova priručnika i dati teoretsku podlogu svom radu. Kretanja u svjetskoj znanosti jasno svjedoče da historijsko istraživanje, ako želi biti znanstveno, mora biti teorijski i metodološki zasnovano. Usprkos tome, većina izlagača izražava zazor od teorije dajući samo natuknice o tome kakav bi trebao biti pristup historijskom istraživanju. Rijetki su autori koji cjelovito razmatraju metodološke probleme.

Naprimjer, Branislav Đurđev kao metodološki pristup nudi »jednostavnu objektivnost« (zdravi razum?), naglašavajući da ta metoda proizlazi iz »Marxovog prirodno-istorijskog prilaza problemima istorije«. On također ističe potrebu povratka događaja, ali događaja-čudovišta koji mijenja sve strukture. Primjerom takvog događaja smatra iskustvo Hirošime. No, čak ni tako reprezentativan primjer ne dokazuje ovu teoriju; svijet je promijenilo korištenje atomske energije tokom dugog vremena i na mnogo načina, a ne pad jedne bombe koju su, uostalom, slijedile mnoge druge. Osim toga (više) nije potrebno braniti događaj od napada socijalne historije. Ona ne negira događaj, samo želi ići dalje od njega i uklopiti ga u šire tokove.

Slične stavove zastupa i Smiljana Đurović koja utvrđivanje činjenica naziva »historijskom metodom« koju ugrožava »filozofska metoda«. Autorica se protivi i interdisciplinarnosti, odnosno prihvaćanju metoda drugih znanosti u historijskom istraživanju, jer to, prema njezinom mišljenju, ukida marksistički pristup. Naprotiv, metoda je samo sredstvo koje nije nužno ideološki obojeno i može se dobro uklopiti u bilo koji teorijski sistem, pa i marksistički.

Bogumil Hrabak iznosi neke metodološke pretpostavke i pojmove socijalne historije. U konkretnoj razradi historijske metode polazi od događaja, ali smatra da se on ne može objasniti izvan toka zbivanja i društvene strukture. Hrabak se ograđuje od shvaćanja pozitivista i njemačke idealističke škole smatrajući da je moguće klasificirati činjenice i istraživati posebne društvene zakonitosti, odnosno uopćavati. Tim je manje jasno njegovo suprotstavljanje deskripcije i kvantifikacije, jer kvantifikacija nije nikakva apsolutna metoda nego jedan od mogućih postupaka. Pukoj deskripciji može se suprotstaviti proučavanje ustrojstva i razvoja društva koje se ostvaruje i kvalitativnim metodama, a ne nužno kvantifikacijom. Uostalom, ne može se reći da »kvantitativni metodi ne znače nikakvo obogaćenje i novinu«, jer su te metode urodile brojnim vrlo vrijednim radovima u stranoj, pa i u našoj historiografiji.

Jedini autor koji daje cjelovitu sliku metodološkog stanja jugoslavenske historijske znanosti i nudi neka rješenja je Slobodan Branković. Praktičnim problemima istraživanja suvremene povijesti on pribraja nedostatak teorije, događajnost i dogmatsku primjenu načela marksističke dijalektike. Historijska znanost ne bi se smjela zadovoljiti ispunjavanjem zahtjeva za vjernim prenošenjem događaja, jer, kaže autor, historiografski određena činjenica nije kraj — ona je tek početak. Branković naglašava potrebu izgradnje pojmovno-kategorijskog aparata i teoretskog znanja historičara. Za razliku od ostalih izlagača, on ne misli da je upotreba modela samo

pomodarski eksperimentalni pokušaj, naime, brojni uspješni radovi nastali primjenom modela dokazuju suprotno. Primjena teorije, prema Brankovićevu mišljenju, ne znači apsolutiziranje njezine uloge. Ne može se zaobići ni pitanje vrijednosnog temelja teorije.

Biljana Kašić je istakla da se historija ne može svesti niti na empirijski realitet niti na ahistorične spekulacije. Ona također kaže da historijska znanost mora preispitati svoje metodološke i metodičke postavke i postavlja pitanje historijske konceptualizacije. Sličnog je mišljenja i Zorica Stipetić.

Već sam spomenula da su praktični problemi istraživanja suvremene povijesti bili u središtu pažnje većine izlagača. Glavne teme bile su: izvori za suvremenu povijest, pitanje historijske svijesti, politizacija i ideologizacija historijske znanosti, poplava publicistike, znanstvena kritika i problem historijske distance.

Izlagачi su se složili da nedostupnost izvora predstavlja veliku poteškoću u radu. Što se tiče memoarske građe, prevladava mišljenje da je treba upotrebljavati kao dopunski izvor i podvrći je strogoj kritici.

Problem historijske svijesti u našoj sredini doveden je u vezu s razinom nastave povijesti u školama, poplavom nekritične publicističke literature i politizacijom historije pod utjecajem bilo službene politike bilo opozicijskih ideologija. Sudionici skupa (Slobodan Branković, Biljana Kašić, Zorica Stipetić, Slavoljub Cvetković i drugi) smatraju da je taj problem moguće riješiti podizanjem kvalitete nastave povijesti i osamostaljenjem historije kao društvene znanosti uz pomoć teoretske podloge marksizma i suvremenih rezultata znanosti. Historijska znanost neće se moći oduprijeti plimi krivo usmjerene historijske svijesti bude li se bavila pojedinostima, bez teoretsko-metodološkog temelja.

Referenti su iskazali nezadovoljstvo razinom znanstvene kritike u nas. Smatraju da prave kritike koja nije niti hvalospjev niti osobno razračunavanje gotovo i nema, pa čak i da nije poželjna (Bosiljka Janjatović). Bilo je govora o diletantizmu i senzacionalizmu, prisvajanju tuđih rezultata i opasnostima koje donosi izolacija od svjetske historiografije (Dževad Juzbašić).

Problem historijske distance, osobito istraživanja suvremene povijesti, neki sudionici skupa uopće ne smatraju problemom (Miroljub Vasić), dok drugi uočavaju ograničenja koja povlači nedostatak razmaka, ali zaključuju da se istraživanja ipak moraju provoditi, jer postoji društvena potreba za tim. Pritom valja računati s ograničenošću rezultata takvih istraživanja i shvatiti ih kao pripremu kasnijih, trajnijih ostvarenja.

To je, u osnovnim crtama, slika metodološke situacije istraživanja suvremene historije u Jugoslaviji koju je pružio ovaj skup. Prema riječima Slobodana Brankovića, jugoslavensku historiografiju obilježava teorijsko siromaštvo i nedovoljno razvijena metodologija. Gotovo da je nemoguće da jugoslavenski historičari riješe ovaj problem isključivo vlastitim snagama. Tim više čudi odbojnost nekih izlagača prema prihvaćanju raznolikih metodoloških rješenja svjetske historiografije, rješenja koja su, neosporno, urodila sjajnim djelima. Dakako, ne mislim da bismo trebali pomodno i nekritički oponašati ta djela, jer to ne bi donijelo znanstveno vrijedne plodove. Nasuprot tome, iz dostignuća historiografija visoke razine možemo stvaralački crpiti ideje i primjenjivati ih u vlastitom radu, prilagođene razini naše historiografije i povijesnom materijalu. Mislim da je siromaštvo teorije u uskoj vezi s tom izolacijom naše historiografije, jer nedovoljno poznavanje svjetskih tokova u našoj znanosti sprečava njezin prodor naprijed, dalje od događaja.

Zdenka Janeković-Römer

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUS, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Narudžbe šalžite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 5000 din.

Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1988.